

UOT: 94

<https://doi.org/10.59849/2409-4838.2024.2.41>

XIX ƏSR AZƏRBAYCAN QADINLARININ TƏHSİL VƏ MAARİFİN İNKİŞAFINDA ROLU

Zəhra Məhərrəm qızı Qəniyeva

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

*zehra.qeniyeva@mail.ru

Məqalədə Azərbaycan qadınlarının həyat və ictimai-siyasi fəaliyyətlərinə dair şərh verilmişdir. Müzakirə olunan əsas məsələlər, Azərbaycan qadınlarının məişət və siyasətdə tutduqları mövqe, maarif, təhsil məsələləri nümunə gətirilən qadınların simasında araşdırılır. Tədqiqatda qadınların maariflənməsinin, təhsilinin vacibliyi nəzərə çatdırılır. Azərbaycan gerçəkliyində, ictimai-siyasi həyatında həqiqətən də qadına və anaya yüksək qiymət verilmişdir. Cəmiyyətin idarə edilməsində, dövlətin formalaşmasında, eyni zamanda gənc nəslin tarixi ənənələr və müqəddəs amallar əsasında tərbiyə olunmasında qadının yüksək rolu danılmaz olmuşdur. Qadın hüququ, qadın təhsili ilə bağlı məsələlər hər bir dövlət üçün demokratizmin, cəmiyyətin ümumi inkişaf səviyyəsinin əsas meyarlarından biri sayılmışdır.

XIX əsr Azərbaycanın həyatında qadınların fəallığı və böyük yaradıcılıq uğurları ilə səciyyələnir. Həmin əsrdən Azərbaycanda baş verən siyasi, iqtisadi və mədəni proseslər qadınların maariflənməsi və ictimai həyatda daha fəal iştirak etməsinə güclü təkan verdi.

İlk olaraq XIX əsr tarixindən bəhs edilərək, ümumilikdə qadınlar haqqında danışılmış, daha sonra isə həmin dövr qadınlarının həyatı tədqiq edilmişdir. XIX əsrdən Azərbaycanda qadınların ictimai fəallığı daha artıq hiss edilməyə başlanmışdır. Eyni zamanda bu dövrdə təhsil qadınların həyatının bir hissəsi kimi təsvir olunur. Təhsilli qadın təhsilli millət, təhsilli nəsil deməkdir. Bir qadının təhsil alması onun cəmiyyət üçün savadlı övlad yetişdirməsinin əsas göstəricisidir. Ancaq təhsil qadınları irəliyə apara və problemlərini həll etməyə kömək edə bilər. Tədqiqat zamanı müxtəlif mənbələrə istinad edilmişdir.

Açar sözlər: cəmiyyət, ailə, qadın, təhsil, transformasiya, tərəqqi

Qadınlar cəmiyyətdə, həyatda göstərdikləri bütün başqa xidmətlərlə yanaşı, ona görə ən yüksək qiymətə layiqdirlər ki, onlar anadırlar, onlar bizim nəslimizi artırır. Qadınlarla kişilərin bərabərliyinə gəldikdə, açıq demək lazımdır ki, qadınlar həmişə kişilərdən çox zəhmət çəkiblər. Qədim zamanlardan belə təsəvvür var ki, kişi işləyir, pul qazanır, ailəni saxlayır, qadın isə ev işi görür. Bu, belə olubdur. Amma indi belə deyildir. İndi kişi də işləyir, qadın da işləyir, kişi də qazanır, qadın da qazanır. Demək olar ki, ailəni ikisi birlikdə saxlayırlar, uşaqlarını böyüdürlər. Amma onların arasında böyük fərq var. Qadın uşaq doğur, körpə böyüdür. Qadının bu zəhməti əvəzsizdir və heç bir kişi belə zəhməti çəkə bilməz. Biz qadınları ilbəl daha da çox qiymətləndiririk. Bu da müəyyən qədər təbiidir. Çünki keçmişdə qadınlara olan münasibət dərin köklər salmışdı və bu dəyişiklikləri təmin etmək üçün zaman lazım idi. Bu zaman da, təbiidir ki, artıq gəldi və çatdı.

HEYDƏR ƏLİYEV

GİRİŞ

Məişət həyatının mərkəzində yer alan sosial institutlardan biri ailədir. Qadın isə məişət, həmçinin ailə anlayışının mərkəzində yer alır. Bu iki termin (qadın və məişət) bəzən bir kimliyi əks etdirəcək qədər yaxındır.

Klassik Azərbaycan ailəsi ana-ata, uşaqlar və qan bağı olan əqrəbalardan ibarət idi. XVIII-XIX əsrlərdə yaşanan sosial və dini şiddətlənməyə qədər Azərbaycan ailəsi hüquqi, iqtisadi və sosi-

al cəhətdən qadın üçün qənaətbəxş idi. Dar ailə modelinin hakim olduğu klassik Azərbaycan ailəsində qadın evin təyinedici gücü hesab edilirdi. Şübhəsiz, kişi mərkəzli olan ailə həyatı, dövrün əcnəbi səyyahlarının da qeyd etdikləri kimi, bir çox hallarda kişi-qadın bərabərliyinə əsaslanırdı [9].

Tarix boyu bir fərd kimi hüquqlara sahib ola bilən qadınlar hal-hazırda da ən yüksək səviyyədə imkanlara malikdir. Hər kəs türk qadınlarının necə ziyalı, müdrik, ağıllı, cəsarətli, ən əsası namuslu olduğunu, tarixə qızıl hərflərlə ad salmış oğullar yetişdirdiyinin şahididir. Azərbaycanda ziyalı, vətənin adını daima ucaldan qadınlar çoxdur. Bugün Azərbaycanın ictimai həyatında qadınların rolu və mövqeyi getdikcə daha da artır. Qadınlar xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində kişilərlə çiyin-çiyinə çalışaraq fədakarlıq göstərmiş, elmin, texnikanın, maarif və mədəniyyətin və s. sahələrin inkişafında əhəmiyyətli rola malik olmuşlar.

Məlum olduğu kimi, tarixin bütün mərhələlərində əsas rol oynamalarına baxmayaraq, qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyi məsələsi müəyyən səbəblərdən əsrlər boyu həllini tapmaqda çətinlik çəkmişdir. Təsadüfi deyil ki, ilk beynəlxalq qadın təşkilatı yalnız XIX əsrin sonlarına doğru yarana bilmişdir. Şərq ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda qadın hərəkatının başlanması da təxminən həmin dövrə, XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Məhz bu dövrdən etibarən Azərbaycanda qadın təhsili sahəsində ciddi uğurlar qazanılmışdır. XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycanın maarifpərvər ziyalıları və təhsilli qadınları artıq öz hesablarına Şamaxıda, Bakıda, Gəncədə, Şəkiddə, Naxçıvanda xüsusi qız məktəbləri açmışdılar [3, 8].

XIX əsr Azərbaycanın həyatında qadınların fəallığı yaradıcılıq uğurları ilə səciyyələnir. Bu mənada Xurşidbanu Natəvanın, Ağa Bəyim Ağa Ağabacının, Qönçəbəyim, Fatma xanım Kəminənin, Şahnigar xanımın, Qəmərbəyim Şeyda Qarabağının və başqalarının yaradıcılığı diqqəti cəlb edir. Həmin əsrdən Azərbaycanda baş verən siyasi, iqtisadi, mədəni proseslər qadınların maariflənməsi və ictimai həyatda daha fəal iştirak etməsinə güclü təkan vermişdir.

Zaman keçdikcə, qadın təhsilinə diqqət daha da artmağa başlamış, elmdə, maarifdə qadınların mövqeyi, onların söz sahibi olmaları, nailiyyətləri yüksək qiymətləndirilmişdir. Bununla da qeyd edə bilərik ki, qadın təhsili sahəsində Azərbaycan ötən əsrdə də, indiki dövrdə də dünyada qabaqcıl sıradadır.

XIX əsrin əvvəllərində - 1846-cı ildə rus çarizmi tərəfindən Tiflisdə yaradılmış “Müqəddəs Nina” xeyriyyə cəmiyyəti məhz qadınların təhsilinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Azərbaycanda yaradılmış bu cəmiyyət müxtəlif tədris müəssisələri açmağa başladı. “Müqəddəs Nina” Xeyriyyə cəmiyyətinin Şamaxı, Bakı, Gəncə və İrəvanda şöbələri yaranıb, fəaliyyətə başladı.

Qadınların maariflənməsinə xüsusi önəm verən dahi publisist Cəlil Məmmədquluzadə qadın təhsilini hər iki cinsin nümayəndəsi üçün vacib amil hesab edirdi. O, kinayə ilə “oğlanlarınızı oxutmayın” deyərək müsəlmanlara xitab edirdi. Əslində isə pərdə arxasında “qızın da təhsil almasının vacibliyini bununla əsaslandırır ki, savadlı oğlan təhsilli qızla ailə həyatı qurmaq istəyəcək” [7]. Beləliklə də, bu fikirlə cəmiyyətin maariflənməsini, xüsusilə də, qadın təhsilini təbliğ və təşviq edirdi.

Qədim türklərin qadınlar barədə fikir və düşüncələri həmin dövrdəki əhvalatlar, kitabələr, əfsanələrdə öz əksini tapmış və müxtəlif əsərlər bu məzmununda mənəbə kimi istifadə edilmişdir. Lakin onu da xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, keçmişdə də qadına olan hörmət yüksək səviyyədə idi [4, 5].

Azərbaycanın aparıcı ziyalılarından olan Əhməd bəy Ağaoğlunun qadın və təhsil haqqındakı fikirlərini ümumiləşdirilmiş halda belə ifadə etmək olar ki, “müsəlmanların maddi, mənəvi, hətta siyasi tərəqqisinin həlli ilk öncə qadın məsələsinin həllinə bağlıdır. Qadın əsarəti islam aləminin ən həqiqi düşmənidir ki, onun müalicə olunmayan xəstəliyinin təsiri altında islam cəmiyyəti yavaş-yavaş məhv olur. Müsəlman qadını ancaq sərbəst və savadlı ana və həyat yoldaşı olduğu təqdirdə normal cəmiyyət formaləşə bilər”.

Ağaoğlu islam düşüncəsində aparılacaq islahatlar və Qurana dönüş nəticəsində müsəlmanların yenidən islamın ilk qızıl dövrünə qayıdacaqlarına inanırdı. Ə. Ağaoğlunun bu fikirləri mütərəqqi din xadimləri tərəfindən də müdafiə olunurdu [6, s. 83]

N.Nərimanov qadınların təhsil almasının, ictimai işlərdə iştirakının hər zaman tərəfdarı olmuşdur. Onun bilavasitə yaxından köməyi ilə təşkil edilmiş qız məktəblərində təhsil alan yüzlərlə azərbaycanlı qız xalqın mədəni inkişafında böyük rol oynamışdır [2].

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin banisi M.Ə.Rəsulzadə müsəlman qadınlarının təhsil almasını hər şeydən vacib sayırdı. Ona görə yalnız təhsillə qadınlar öz haqlarını başa düşər və bunun ardınca, övladlarına da normal tərbiyə verə bilər.

Onun fikrincə, qadınları elmdən məhrum etmək əslində milləti kor qoymaqdır: “Bugün bizim üçün ibtidai ünas (qadın) məktəbləri ilə müsəlman müəllimlərin əhəmiyyəti hər şeydən ziyadədir” [8, s. 49].

ƏSAS HİSSƏ

XIX əsr Azərbaycanın maarifçi qadınlarından biri Səkinə xanım Bakıxanovadır. Səkinə xanım Azərbaycanın görkəmli şərqşünası, tarixçi alimi A.A.Bakıxanovun həyat yoldaşı olmuşdur. Dövrünün tərəqqipərvər və zadəgan qadınlarından olan Səkinə xanım 1807-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. O, Kəblə Hüseyn Ağanın (1776 - 1814) 1805-ci ildə evləndiyi ikinci arvadı Xurşid xanımdan olan qızıdır. Səkinə xanım Bakıxanova ailəsinə iki istedadlı, nəcib, ziyalı qız Bikə və Suğra xanımı bəxş etmişdir. F.B. Köçərlinin verdiyi məlumata görə, Suğra xanım Azərbaycan dilində lirik şeirlər yazmış, dövrünün şair qadınları arasında məşhur olmuşdur. Səkinə xanım haqqında professor Feyzulla Qasımsadənin “Abbasqulu Ağa Bakıxanov” (1956) kitabında və professor Camal Əhmədovun araşdırmalarında az-çox məlumata rast gəlirik. C. Əhmədov 1966-cı ildə “Azərbaycan qadını” jurnalında Səkinə xanım Bakıxanova haqqında dərc etdirdiyi məlumatında yazırdı: “A.A.Bakıxanovun zəngin kitabxanası onun sağlığında ikən geniş şöhrət qazanmışdır... Burada Şah Qasım Ənvarın, Caminin, Sahib Təbrizinin, Əlişir Nəvainin, Nizami Gəncəvinin və başqa mütəfəkkirlərin 253 nüsxədən artıq əlyazması olmuşdur. A.A.Bakıxanovun vəfatından sonra Səkinə xanım kitabxanasını qoruyub saxlamış, onu Peterburq Elmlər Akademiyası kitabxanasına bağışlamışdır. Rusiya Maarif Nazirliyinin jurnalı 1852-ci ildə bu haqda yazırdı: “Polkovnik A.A. Bakıxanovun dul qadını Səkinə xanım əri öləndən sonra ondan qalmış Şərq dillərinə aid kitabları pulsuz olaraq Elmlər Akademiyasına bağışladığı üçün hədiyyə ilə mükafatlandırılıb”. Bu, azərbaycanlı qadının nəcibliyini, xeyirxahlığını göstərən bir faktdır. Görünür, Səkinə xanım o dövrdə Azərbaycanda kitabxana, elmi mərkəz olmadığı və həyat yoldaşının uzun illərdən bəri topladığı kitabların, əlyazmaların itib-batmaması üçün onu təmənnsiz olaraq Peterburq Elmlər Akademiyasına təqdim etmişdir [1, s. 17].

Dövrün digər ziyalı qadınları sırasında Gövhər xanım İsmayılova – Qacarın adını qeyd etmək olar (1864-1924). Gövhər xanımın atası tacir olsa da tərəqqiyə meyil edən bir şəxs idi. Azərbaycanın böyük filosofu, dramaturq M.F. Axundov ilə dostluğu, ondan dərs alması Ağa Ələsgərin tezliklə Tiflisdə mədəni mühitə qaynayıb-qarışmasına kömək etmişdir. O, cəhalətpərəstlərin təzyiqinə, hədə-qorxusuna baxmayaraq üç qızını - Fərruxu, Sitarəni və Gövhəri o dövrün ən ali qız təhsil ocaqlarında oxutdurmuşdur. Fərrux və Sitarə Tiflisdə Zaqafqaziya Qızlar İnstitutunda, Gövhər isə Sankt-Peterburqda Nəcib Qızlar İnstitutunun nəzdində olan xüsusi kursda təhsil almışlar. Azərbaycanın bu ilk ali təhsilli qızları milli mədəniyyətin inkişafında xüsusi rol oynamışlar [5, s. 65].

Qadın ziyalıları sırasında özünəməxsus yer tutan qadınlardan biri də Qarabağ xanlarının zadəgan nəslinə mənsub olan, Əhməd bəy Cavanşirin qızı Həmidə xanım (1873-1955) Cavanşir Məmmədquluzadədir. Həmidə xanım Məmmədquluzadə XVIII əsrin II yarısında Qarabağda hökmranlıq etmiş İbrahim xanın qardaşı oğlu Məhəmməd bəy Cavanşirin (1756-1797) nəvəsi Əhməd bəy Cavanşirin (1828-1903) qızıdır. Həmidə xanım 1873-cü il yanvar ayının 6-da Ağcabədi rayonunun Kəhrizli kəndində doğulmuşdur. Uşaqlıq illərində heç bir rəsmi məktəbdə təhsil almamış, Azərbaycan və rus dillərində oxuyub-yazdığı atasından öyrənmişdir. Sonralar Həmidə xanım şəxsi mütaliə vasitəsilə savadını artıraraq zəmanəsinin ən qabaqcıl ziyalılarından biri olmuş, Azərbaycanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında fəal iştirak etmişdir. Atasını Əhməd bəy Cavanşir kimi Həmidə xanımın da tərcümeyi-halı vaxtilə ətraflı tədqiq edilməmişdir.

Dövrünün açıqfikirli qadınlarından olmuş Qönçəbəyimin doğum tarixi ehtimala əsasən 1827-ci il hesab edilir. Amma vəfat etdiyi il tarixə məlum deyil. Ümumiyyətlə, bu şairənin həyat və fəaliyyəti barədə məlumat çox azdır.

Qönçəbəyim haqqında ilk məlumatı gürcü şairi Barataşvilinin 1845-ci ildə Naxçıvandan dayısı qızı Maiko Orbelianiyə yazdığı məktubunda, M.Nəsirlinin, L.Hüseynzadənin tədqiqatlarında, D.Əliyevanın "Elm və həyat" jurnalında çap etdirdiyi məqaləsində (1969, №2), yazıçı Ə.Cəfərzadənin tərtib etdiyi "Azərbaycanın aşiq və şair qadınları" kitabında (1974) rast gəlirik.

1827-ci ildə sarayda Ehsan xanın körpəsi dünyaya gəlmişdir. Xan onu baharın eşqinə Qönçəbəyim adlandırdı. Elin başbilənləri, ağsaqqalları körpənin baxışındakı təbəssümdən, üzündəki pərişanlıqdan onun şairə olacağını, sevmədiyinə verilib butasından uzaqlarda qalacağını, əllərinin içindəki yazılardan uzaq yollar yolçusu olacağını söylədilər. Qönçəbəyim könülləri ovsunlayan, dillərdə dastan olan misraları ilə dillər əzbəri olmuşdur. O, 12 yaşında ikən saray qanunlarına uyğun olaraq Şamil xana gəlin köçür. Ömrünün sonuna kimi nisgilli bayatılar, qoşmalar düzən Xan qızının sevgisindən sonda "Şahzadə İbrahim" dastanı yaranır. Ağlı, istedadı, nəzakəti, müdrikliyi, yüksək saray mədəniyyəti, lirik şeirləri ilə dövrünün iki məşhur simasını A.Qriboyedovu və Barataşvilini heyran edən Qönçəbəyim onların vasitəsilə zamanında Gürcüstanda və Rusiyada da məşhurlaşır.

Məşhur Kəngərli nəslindən olan Qönçəbəyimin uşaqlığı çarizmin Azərbaycanı işğal etdiyi ilk illərə təsadüf etmişdir. O, 1837-ci ildə Naxçıvanda açılmış rus qız məktəbində oxumuş, rus və fars dillərini öyrənmiş, Şərq poeziyası ilə maraqlanmış, şeirlər yazmışdır.

Naxçıvanda "Qönçəyi-ülfət" məclisinin üzvü olan Qönçəbəyim Ehsan xan Kəngərlinin qızı idi. Ş.Nəzirli yazır ki, o zaman Naxçıvanda "mahal reisi yanında məmur" işləyən gürcü şairi Nikoloz Barataşvili dayısı qızına yazdığı bir məktubda Qönçəbəyimdən bəhs edib: "İndi Naxçıvanda yeni bir şeir var. Bu, 18 yaşlı Qönçəbəyimin şeirləridir. Xan qızıdır. Olduqca gözəl və vüqarlı görkəmi var. Təsəvvür edin, gözəllikdə lap Orlovun arvadına oxşayır. Ərindən çox yanıqlıdır. İndi ərindən ayrılıb, çalışır ki, boşansın. Yazıq qızın 12 yaşı olanda zorla ərə veriblər. Bunların əhvalatı bir romandır".

Professor Əzizə xanım Cəfərzadə qeyd edir ki, rus yazıçısı A.Qriboyedov və Barataşvili Ehsan xanın qonağı olarkən Qönçəbəyimlə maraqlanmış, onun ağına və istedadına yüksək qiymət vermişlər. Barataşvili onun şeirlərini gürcü əlifbası ilə köçürüb, gürcü dilinə tərcümə edilmək üçün Tiflisə göndərmişdi [5].

Azərbaycan mədəniyyətinin özünəməxsus gözəlliyinin bir cəhəti də odur ki, klassiklərdən üzü bəri hər bir tanınmış kişi dahilərin ömür-gün yoldaşları əsl Azərbaycan xanımlarına xas olan səbrli, iradəli, təmkinli, ismətli olmaları və xanım-xatınlıqları ilə bir çox millətlərin qadınlarından seçiliblər. Belə xanımlardan onlarla, yüzlərlə misal göstərmək mümkündür. Mişkinaz xanım da belələrinəndir.

Hüseyn Cavidin ömür-gün yoldaşı Mişkinaz xanım Hüseyn Cavidin həbsindən sonra tikiş artelində işləmiş, mənzilləri əllərindən alınmış, məşəqqətli günlər yaşamışdır. Lakin bu qeyrətli qadın bütün əzab-əziyyətlərə mərdliklə sinə gərəkək dahi ərinin şərəf və ləyaqətini uca tutmuşdur.

Hər bir cəmiyyətin xoşbəxt sabahı onun qadınlarından asılıdır. Bugün Azərbaycan qadınının həm ailədə, həm işdə, həm də cəmiyyətdəki layiqli mövqeyi dövlətin uğurlu, xoşbəxt sabahına, xalqın firavanlığına ən ciddi təminatlardan biridir. Respublikada bərqərar olan demokratik mühit ölkə qadınlarının zəngin potensialının gerçəkləşdirilməsi üçün əlverişli zəmin yaradır. Azərbaycan dövlətinin qadınlarla bağlı həyata keçirdiyi siyasət hər cür ayrı-seçkiliyi aradan qaldıraraq, qadınların bərabər hüquqlarını və bərabər imkanlarını təmin etməyə yönəlmişdir. Əminliklə demək olar ki, bu siyasət daimi və dönməz səciyyə daşımaqla, bütövlükdə qadınların cəmiyyətdə layiqli mövqeyini hər zaman qoruyub saxlamağa imkan verəcəkdir.

YEKUN NƏTİCƏ

Qadın cəmiyyətin tərbiyəçisi adının halal haqqını qazanıb. Odur ki, Azərbaycan qadınları tarixən özünün nəcibliyi, şərəfi, mərdliyi və məğrurluğu ilə hər zaman ucada dayanıb. Elə sözün, fikrin əsl mənasında da qadın bir çox xüsusiyyətləri iradəli, qətiyyətli olması, xeyirxahlığı ilə həqiqətən üstün mövqedədir. Qədim və orta əsrlərə nəzər saldıqda, müasir dövrdə Azərbaycan qadınının statusunun transformasiyaya məruz qaldığını görürük. Məhz bu transformasiya müsbət xarakterli olub, cəmiyyətin qadına qarşı fikrinin dəyişməsinə səbəb olmuşdur. Buna nümunə olaraq, Şərqdə ilk dəfə Azərbaycan qadınlara səsvermə hüququ vermiş, xalqın taleyüklü məsələlərinin həllini qadınlara da həvalə etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əhmədov, C. Səkinə xanım Bakıxanova: [A.Bakıxanovun həyat yoldaşı haqqında] // – Bakı: Azərbaycan qadını, – 1966. – №8, – 17 s.
2. Əhmədov, H.M. Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixi / H.M.Əhmədov. – Bakı: Elm., – 2001. – 320 s.
3. Həsənova, V. Azərbaycanın milli dövlətçilik tarixində görkəmli qadınlar / V.Həsənova. – Bakı: İmakofset, – 2008. – 211 s.
4. Hidayətqızı, S. Yüz türk qadını. Sarı sim.-Yüz türk qadını. Sarı sim.- I Kitab / S.Hidayətqızı. – Bakı: Apostroff, – 2012. – 320 s.
5. Məmmədov, S.G. Qadın, gözəllik və ülviyyət. (Ensiklopedik toplu) / S.G.Məmmədov. – Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, – 2001. – 336 s.
6. Mir Məhəmməd Kərim., Mircəfər əl-Bakuvi., Kəşfül-Həqayiq // [3 cildə] – Bakı: İpək yolu, – 2014. – 693 s.
7. Oğlanlarınızı oxutmayın [Mətn] / İmzasız // Molla Nəsrəddin, – 1907.
8. Rəsulzadə, M.Ə Əsrləri (1909-1914) / – Bakı: Şirvanəşr, – 2001. – 528 s.
9. Erkül, Ali. Eski Türklərdə Aile / Ali, Erkül. – Ankara: Yeni Türkiyə Yayınları, – 2002. – 98 s.

THE ROLE OF 19TH CENTURY AZERBAIJANI WOMEN IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATION AND KNOWLEDGE

Z.M. Ganiyeva

The article contains comments on the life and socio-political activities of Azerbaijani women. The main issues discussed, the position of Azerbaijani women in way of life and politics, education and upbringing are dealt with in the person of women. The study takes into account the importance of enlightenment, education of women. In the social and political life of Azerbaijan, women and mothers are highly valued. The high role of women in the management of society, in the formation of the state, and at the same time in educating the young generation based on historical traditions and sacred practices, has been undeniable. Issues related to women's rights and women's education are considered one of the main criteria of democracy and the general level of development of society for each state.

The 19th century was characterized by women's activity and great creative achievements in the life of Azerbaijan. The political, economic and cultural processes that took place in Azerbaijan from that century gave a strong impetus to women's education and more active participation in public life.

Firstly, the history of the nineteenth century was told, it talked about women and then explored the lives of women of the time. Since the 19th century, women's social activity has been increa-

singly felt in Azerbaijan. At the same time, education during this period is described as part of women's lives. An educated woman means an educated nation, an educated generation. The fact that a woman is educated is a major indicator that she is raising educated children for society. But education can move women forward and help them solve their problems. Various sources were used in the course of the study.

Keywords: *society, family, woman, education, transformation, progress.*

РОЛЬ АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ ЖЕНЩИН XIX ВЕКА В РАЗВИТИИ ОБРАЗОВАНИЯ И ЗНАНИЙ

З.М. Ганиева

Статья содержит комментарии о жизни и общественно-политической деятельности азербайджанских женщин. Основные обсуждаемые вопросы, положение азербайджанских женщин в быту и политике, образование и воспитание рассматриваются в лице женщин. Исследовании учитывается важность просвещения, образования женщин. В общественно-политической жизни Азербайджана высоко ценятся женщины и матери. Высокая роль женщин в управлении обществом, в формировании государства и одновременно в воспитании молодого поколения на основе исторических традиций и сакральных практик неоспорима. Вопросы, связанные с правами женщин и женским образованием, считаются одним из главных критериев демократии и общего уровня развития общества для каждого государства.

XIX век характеризовался женской активностью и большими творческими достижениями в жизни Азербайджана. Политические, экономические и культурные процессы, происходившие в Азербайджане с того столетия, дали мощный толчок образованию женщин и более активному участию в общественной жизни.

Сначала была рассказана история девятнадцатого века, в ней говорилось о женщинах, а затем исследовалась жизнь женщин того времени. Начиная с XIX века, в Азербайджане все больше ощущается социальная активность женщин. В то же время образование в этот период описывается как часть жизни женщин. Образованная женщина - это образованная нация, образованное поколение. То, что женщина образована, - главный показатель того, что она воспитывает образованных детей для общества. Но образование может продвинуть женщин вперед и помочь им решить свои проблемы. В ходе исследования были использованы различные источники.

Ключевые слова: *общество, семья, женщина, образование, трансформация, прогресс*